

Foran statsbudsjettet:

Konjunktursituasjon i Norge og internasjonalt

1. Svak konjunkturoppgang
2. Arbeidsmarkedet – mye å ta igjen
3. Hva kreves for å gjenreise sysselsettingen?
4. Lavlønnspor i ferd med å feste seg?
5. Manglende bedriftsinvesteringer
6. Økende ulikhet

Oktober 2017

Tidligere utgitte samfunnsnotat i 2017

Samfunnsnotat	1/17	LO-økonomenes blick på økonomi og arbeid
Samfunnsnotat	2/17	Prisgalopp på bolig
Samfunnsnotat	3/17	Fagskolen - tett på arbeidslivet, men kraftig underprioritert
Samfunnsnotat	4/17	Hvor bra er norsk pensjon?
Samfunnsnotat	5/17	PORTUGAL - litt om økonomi og arbeidsliv
Samfunnsnotat	6/17	Den virkelige sysselsettingsutfordringen
Samfunnsnotat	7/17	Blick på Norden
Samfunnsnotat	8/17	Blick på Norden

1. KONJUNKTURPROGNOSER

LOs anslag på enkelte makroøkonomiske hovedstørrelser:

	2016 Regnskap	2017*	2018*
BNP Fastlands-Norge	1,0	1 ¾	2 ¼
Privat konsum	1,5	2 ½	2 ¼
Offentlig konsum	2,1	2	1 ¾
Bruttoinvesteringer – Fastlands-Norge	6,1	5 ¾	2 ¼
Bruttoinvesteringer – Petroleum	-16,9	- ½	½
Eksport – Tradisjonelle varer	-8,2	½	3
Sysselsetting	0,3	½	1
Arbeidsledighet	4,7	4 ¼	4
Konsumprisindeksen (KPI)	3,6	2	2

*Prognose

Prognosene fra LO utarbeides ved hjelp av NAM-modellen¹ og etter en helhetlig vurdering.

Nærmere om LOs syn på økonomiske utsikter:

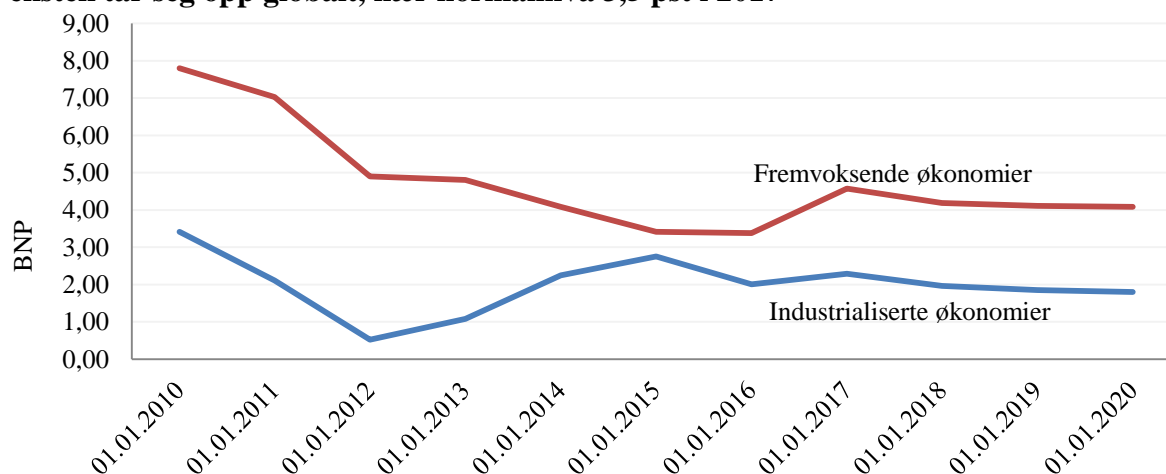
- Gradvis konjunkturoppgang.
- Fortsatt svak utvikling i tradisjonell eksport. Endret rammevilkår i internasjonal handel bl.a. på grunn av økende ulikhet og proteksjonisme har ført til mindre stimulans til norsk eksport fra internasjonal konjunktur. Valutagevinster gjennom kronesvekking blir i liten grad tatt ut.
- Nedgang i petroleumsinvesteringer stopper opp.
- Stabil konsumprisvekst.
- Fortsatt svak sysselsettingsutvikling framover. Arbeidsløshet gradvis ned, men også nedgang i sysselsettingsandel vil fortsette.

Det internasjonale konjunkturbildet

Veksten i verdensøkonomien ligger normalt på rundt 4 %, og Norges handelspartnere som er mest OECD-land, vokser med litt over det halve. I de senere årene har den globale veksten vært noe lavere, preget av stillstand i mange OECD-land og svakere vekst enn før i Kina. Det kan nå ligge an til en noe sterkere vekst, etter en viss oppgang i EU-landene. OECD anslår nå den globale veksten i 2017 til å bli på 3,5 pst, tett opp mot det historiske gjennomsnittet. I USA bremses det litt opp, og i Sverige er det fortsatt høy vekst. SSB og IMF anslår at våre handelspartnere vokser med i underkant av 2,5 % i 2017. Våre eksportmarkeder vokser raskere enn BNP, og SSB anslår at de vil vokse med 4,9 % i 2017, opp med et prosentpoeng fra 2016.

¹ Norwegian Aggregate Model, se <http://normetrics.no/>

Veksten tar seg opp globalt, nær normalnivå 3,5 pst i 2017

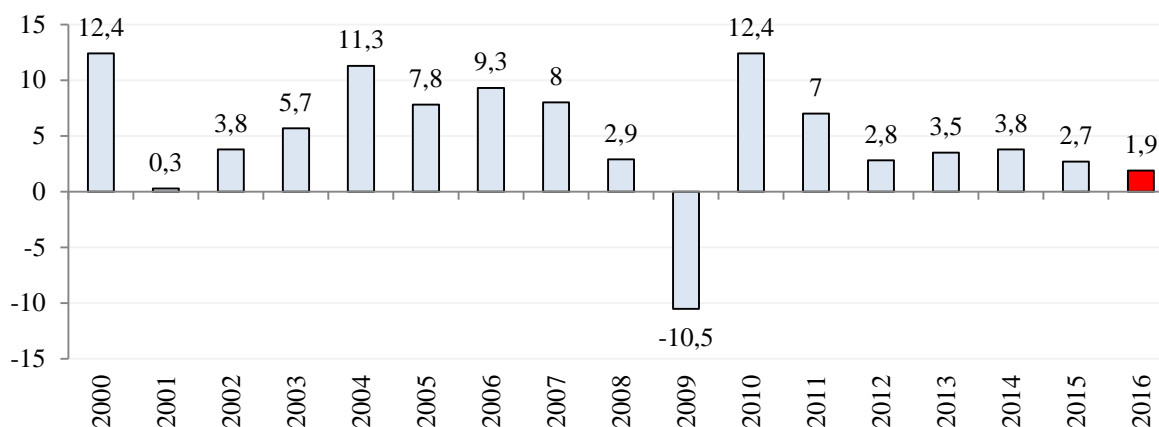


Kilde: OECD interim report

Hva skjer med verdenshandelen?

Mens verdenshandelen i mange år har vokst om lag dobbelte av veksten i globalt BNP, har vi etter finanskrisa sett et omslag. Veksten i verdenshandelen har ikke tatt seg opp, og er nå helt nede på et forhold på 1:1, dvs. at handelen ikke lengre vokser fortere enn økonomien som helhet. Dette vil ha stor betydning for den økonomiske veksten globalt, og ikke minst for en liten åpen økonomi som den norske.

Handelsvolum i verden, årlig vekst i prosent



Kilde Verdensbanken

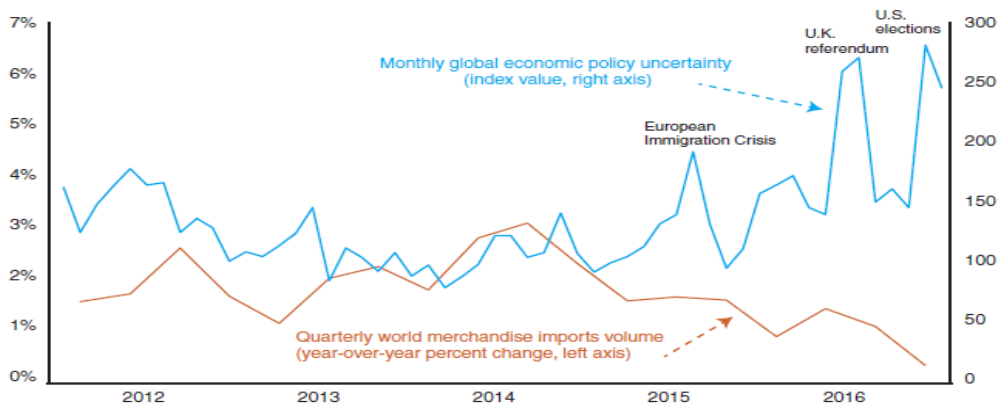
Tre av Verdensbankens økonomer skriver i en rapport fra februar i år at "2016 er det femte året på rad med mager vekst i handelen, og året med den svakeste utviklingen i handelen siden finanskrisa i 2008.... Året skiller seg fra tidligere år etter finanskrisa ved at svikten gjelder både industrialiserte land og framvoksene økonomier"²

² <http://documents.worldbank.org/curated/en/228941487594148537/pdf/112930-v1-revised-PUBLIC-1706109-Global-Trade-Watch-Report-Web.pdf>

Analysen peker på at politisk usikkerhet kan redusere handelen (Immigrasjonskrise, Brexit, Trump-effekt) og at det reduserte verdenshandelen med 0,6 pst i 2016. Medvirkende årsaker er også redusert økonomisk vekst i dette året. Rapporten finner at det er sannsynlig at handelsavtaler bidrar til vekst i handelen og at usikkerhet om dette bidrar i motsatt retning. Også stagnasjon i såkalte globale verdikjeder, omlegging i Kina til mer intern vekst og svake råvarepriser bidrar til oppbremsingen.

Politisk usikkerhet kan redusere handelen: Imigrasjonskrise, Brexit, Trump

FIGURE ES3: World import growth and policy uncertainty, from mid-2012 to 2016



Kilde Verdensbanken

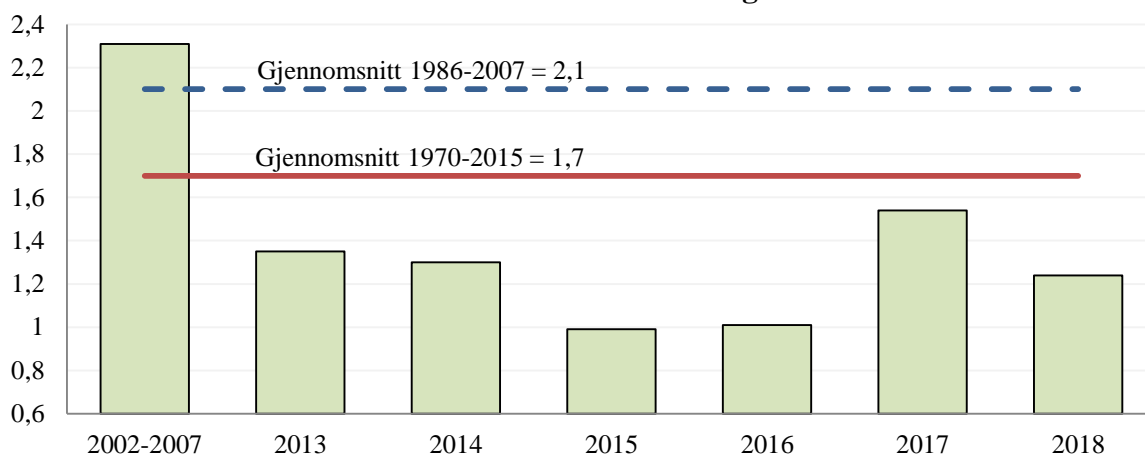
Rapporten konkluderer også med at redusert internasjonal arbeidsdeling reduserer produktivitetsveksten. OECD har liknende påpekninger i sin siste konjunkturanalyse. Det pekes på at veksten i produktive investeringer har falt betydelig og dette bidrar i seg selv til svakere oppgang og redusert produktivitet over tid.

Videre fremhever nå OECD ytterligere en faktor som bidrar til å bremse oppgangen globalt: "Videre har lønnsveksten ikke tatt seg opp på tross av stigende sysselsetting. Reallønna i OECD-landene har bare økt med 0,2 pst per år siden 2008, slik at husholdningene ikke får del i veksten. Realinntekten i den laveste inntektsgruppa (de 10 pst som har lavest inntekt) er enda ikke oppe på nivået før finanskrisa." OECD framhever at veksten ikke vil bli selvberørende før både sysselsetting og lønner øker.

Dette er litt av en helomvending fra OECD. Mens de bare for få år siden (før finanskrisa) var opptatt av at fagforeningene har for mye makt, og bidrar til "mangel på fleksibilitet" og "lønnsstivhet", er tonen nå en helt annen. Det som nå hindrer veksten er at fagorganiserte (som er på retur) og arbeiderne ikke får del i veksten, og at dette i seg selv hemmer den globale veksten.

Lønnskostnadens andel av verdiskapingen faller. En alt for stor del av verdiskapingen tilfaller de aller rikeste, som i for liten grad setter pengene i produktiv kapital. Også i Norge har arbeidernes andel av verdiskapingen falt.

Handelsintensitet Forholdet mellom veksten i handelen og veksten i BNP



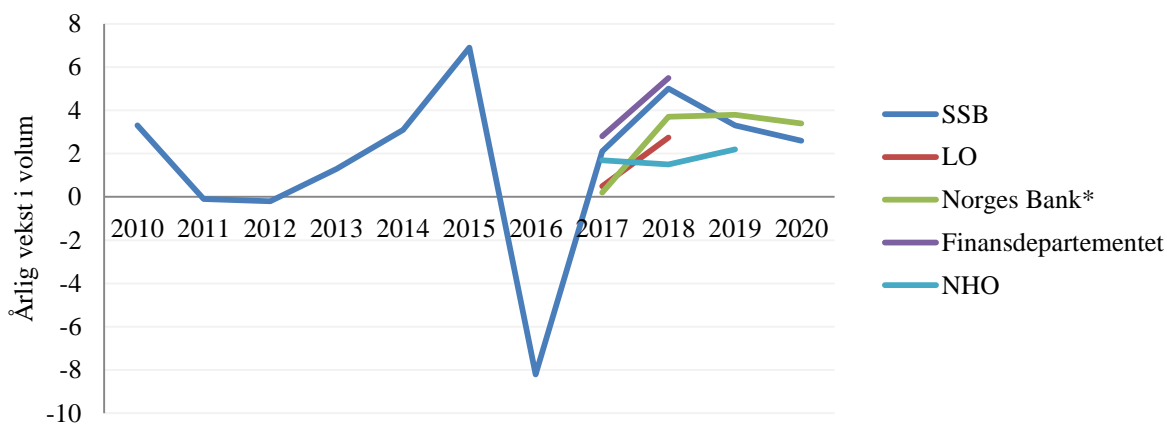
Kilde:OECD

Hva skjer med industrien og eksporten, hvor mye skyldes olja?

Eksporten fra Fastlands Norge falt med 8 pst i 2016. Volumet av tradisjonell vareeksport falt gjennom hele året, og i 4. kvartal var nedgangen særlig stor. Nedgangen skyldtes i stor grad at etterspørselen fra den globale petroleumsindustrien avtok betydelig. Driftsstans og andre forstyrrelser på tilbudssiden bidro også til å redusere eksporten i fjor.

Eksporten har tatt seg opp igjen i første halvår³ 2017, slik at nedgangen er snudd til en viss vekst. SSB venter imidlertid ikke noen sprek vekst, med at anslag på årsvekst på 2 pst ut fra det lave nivået i 2016. Norge vil dermed fortsette å tape markedsandeler.

Skuffende eksportvekst – uteblitt tross sterk bedring i k-evne Eksport, tradisjonelle varer



³ Det ser ut til at de store utslagene i eksporten i siste kvartalene 2016 og første kvartal 2017 beror på spesielle statistiske omstendigheter.

Taper markedsandeler i eksport tross bedring i kronekurs og lønnskost

Det skjer på tross av at oljeprisen har stabilisert seg og at konkurranseevnen (k-evne) hadde bedret seg med over 20 pst siden toppnivået, en betydelig større forbedring enn man fikk til etter flere moderate lønnsoppgjør under Solidaritetsalternativet. Både lavere lønnsvekst og særlig kronekursen har bidratt til det. Analyser fra Norges Bank og SSB tyder på at fallet i tradisjonell eksport dels har vært oljedrevet, men det ser også ut til at bedringen i konkurranseevne ikke har fått særlig effekt. Selv om SSB er blitt noe mer optimistisk på vegne av våre eksportnæringer og noe av fallet skyldes olje som nå tar seg opp igjen, er det grunn til å spørre seg hvorfor vi ikke har fått mer drahjelp fra eksportnæringene enn det som hittil har materialisert seg.

Et stort og ubesvart spørsmål kan være om vi er godt posisjonert i forhold til hvilke næringer som er i vekst. Norge dro med sin råvarebaserte struktur nytte av høy vekst i Kina og andre framvoksende økonomier. Med svakere vekst ute vil bytteforholdet med utlandet kunne utvikle seg ugunstig.

Det er mulig at industrielle investorer sitter på gjerdet på tross av at pengebingene fyller seg opp gjennom gunstig valutakurs med kostnader i en svak krone og inntekter i stigende valuta. Kronekursen er ikke stabil, og bestemmes i valutamarkedet. Talspersoner for Norsk Industri har hevdet at de ikke kan stole på kronekursen, og derfor trenger lavere skatt på overskudd. Det har de nå fått, uten at det setter spor etter seg verken i form av investeringer eller økt produksjon.

Usikkerheten er reell. Det er imidlertid en stadig klarere sammenheng mellom kronekurs og oljepris. Vi kan derfor ikke vente noen reversering med mindre oljeprisen tar seg vesentlig opp. Denne usikkerheten er redusert. Det ser nå ut til at oljeprisen har funnet et nytt leie. Bli oljeprisen vesentlig lavere enn 50 dollar, sørger OPEC og Russland for produksjonsbegrensninger. Skiferolje kan neppe produseres lønnsomt under denne prisen, men kan vokse sterkt om prisen kommer vesentlig høyere. Derfor er det også mer sannsynlig at kronekursen har funnet seg et nytt leie, og det er lite sannsynlig at den vil komme tilbake på nivået før oljeprisfallet. Bedringen i konkurranseevne synes derfor å ha blitt mer varig. Og investorene vet at lønnsveksten vil tilpasse seg.

Vi har dermed ikke noen god forklaring på at det ikke har materialisert seg sterkere effekt på investeringer og eksport av bedringen i konkurranseevne. Oljenedturen forklarer noe, ved at store deler av eksporten fra oljeleverandører ble hardt rammet. Nå er det utsikter til bedre tider for disse næringene både nasjonalt og internasjonalt. Vi legger derfor til grunn at eksporten vil vokse noe sterkere enn vi har sett de siste par årene. Den vil bare bli marginalt høyere i

2017, men vil ta seg noe opp i 2018 og senere, slik utsiktene til oljepris og global vekst nå ser ut.

Men bidraget fra eksportvekst kan ha fått seg en varig knekk om proteksjonisme får økt oppslutning politisk.

2. ARBEIDSMARKEDET– MYE Å TA IGJEN

For å tolke arbeidsmarkedssituasjonen er det nødvendig å vurdere flere statistikkilder i sammenheng.

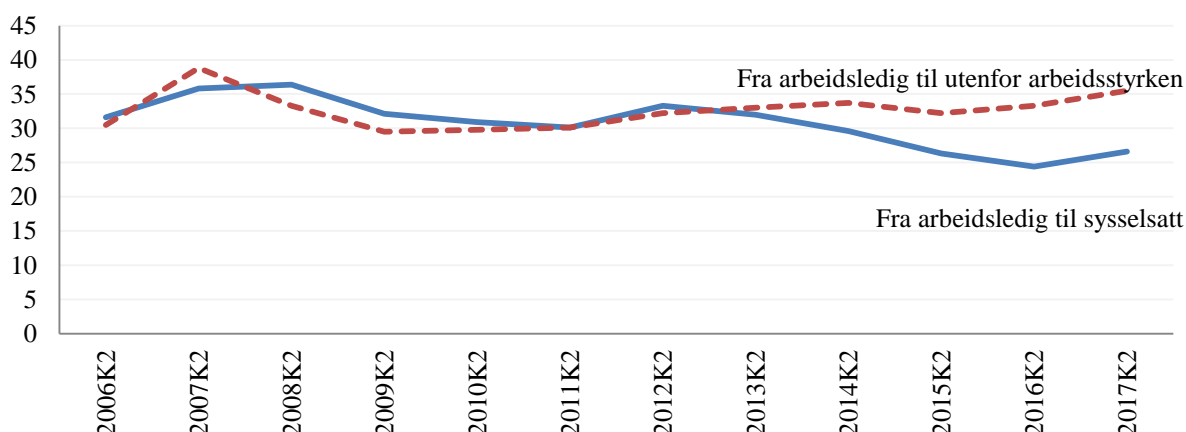
Færre arbeidsløse, flere går ut av arbeidsstyrken

De siste tallene fra SSBs arbeidskraftsundersøkelse viser at 123 000 er helt arbeidsløse (4,4%). Hos NAV er 68 900 (2,5 pst) registrert som helt arbeidsløse. Så langt i år har antallet helt arbeidsløse både ifølge NAV og SSB gått noe ned⁴ sammenliknet med samme periode i fjor.

Antallet personer som har vært arbeidsløs over ett og et halvt år har imidlertid økt. Ved utgangen av september gjaldt det 13 000 personer, som er om lag 900 flere enn for ett år siden⁵. Det er i hovedsak i Rogaland og Hordaland vi ser en økning i antallet personer som har vært arbeidsledige så lenge, og økningen er størst innen ingeniør- og ikt-fag og innen industriarbeid. Fagarbeidere som har utført ingeniørarbeid uten å ha formell kompetanse, er blant gruppene som sliter med langvarig arbeidsløshet.

Nedgangen i samlet arbeidsledighet kommer i stor grad av at flere går ut av arbeidsstyrken. Figuren viser at de siste par årene har vært flere som går fra å være arbeidsløs til utenfor arbeidsstyrken, og tendensen har fortsatt det siste året, selv om andelen som går fra ledighet til arbeid også gikk opp.

**Flere arbeidsledige går ut av arbeidsstyrken.
Strømmer i prosent av beholdningen ved forrige kvartal**



Kilde: SSB

Den samlede andelen som er i jobb, sysselsettingsprosenten, har gått ned med 4 prosentpoeng de siste 8 årene. Fra 2016 til 2017 var reduksjonen 0,4%.

⁴ Hhv med -11 000 og -9 600 personer sammenliknet med samme periode i fjor

⁵ 1 800 flere enn for et år siden hvis deltakere på arbeidsmarkedstiltak inkluderes.

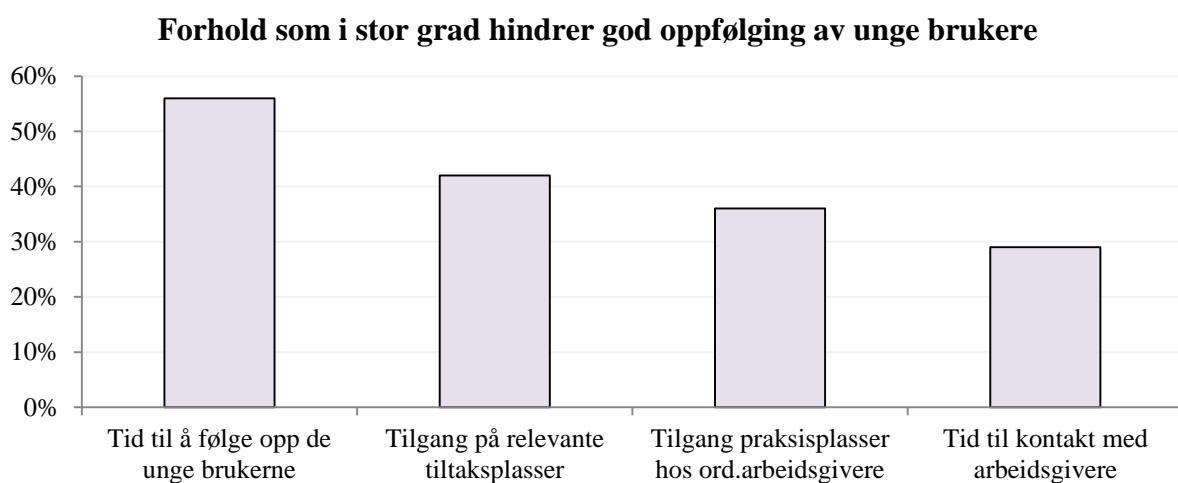
Sesongjusterte tall viser en viss oppgang i antall sysselsatte så langt i år, men befolkningsøkningen gjør at sysselsettingsandelen likevel ikke har tatt seg opp.

Mer krevende på arbeidsmarkedet for unge menn

Nedgangen i sysselsettingsrate har vært sterkest blant unge, og særlig blant menn med lite utdanning. Blant menn mellom 25 og 29 år med kun grunnskoleutdanning har sysselsettingsraten falt fra 79 til 66 prosent fra 2006 til 2016. Det er en nedgang på hele 13 prosentpoeng. Forverringen er reflektert i at andelen trygdede er gått opp. Nær 100 000 under 30 år er verken i arbeid eller utdanning. Over halvparten mangler fullført videregående opplæring.

Mange er registrert med helseutfordringer hos NAV, men den største barrieren for inkludering er trolig mangel på kompetanse. Manglende tilbud på oppfølging, arbeidsmarkeds- og kompetansehevende tiltak bidrar til at for mange kommer inn i helse-spor, og skyves enda lenger unna arbeidslivet.

Figuren viser forhold som NAV-veiledere selv vurderer som barrierer for god oppfølging av unge brukere. Mangel på tid til oppfølging av den enkelte, men også mangel på gode tiltaksplasser og kontakt med arbeidsgivere er blant forholdene som særlig trekkes fram.



Kilde: Fafo Rapport 2015:41

Årsaken til nedgang i sysselsettingsrate blant unge er sammensatt. Noen bakenforliggende utviklingstrekk er:

- Økt konkurranse om jobbene i de delene av arbeidslivet der særlig tradisjonelt utsatte grupper (som ungdom, tidligankomne innvandrere og personer med lite utdanning) har tilknytning. Norskfødte har blitt fortrenget som følge av økt lavlønnskonkurranse.
- Andelen jobber der det ikke stilles krav til utdanning er nedadgående.

- Flere tar utdanning. Dels kan det være tilpasning til økende krav til kompetanse i arbeidslivet, dels en respons på manglende jobbtillbud.
- Relativt stabilt høyt frafall fra videregående opplæring, særlig i yrkesfag, gjør at mange mangler grunnkompetanse som trengs for å holde fotfeste i arbeidslivet.
- Utsatte grupper får ikke samme "drahjelp" inn i jobb i høykonjunkturer som tidligere, fordi innvandringen også øker i gode tider.

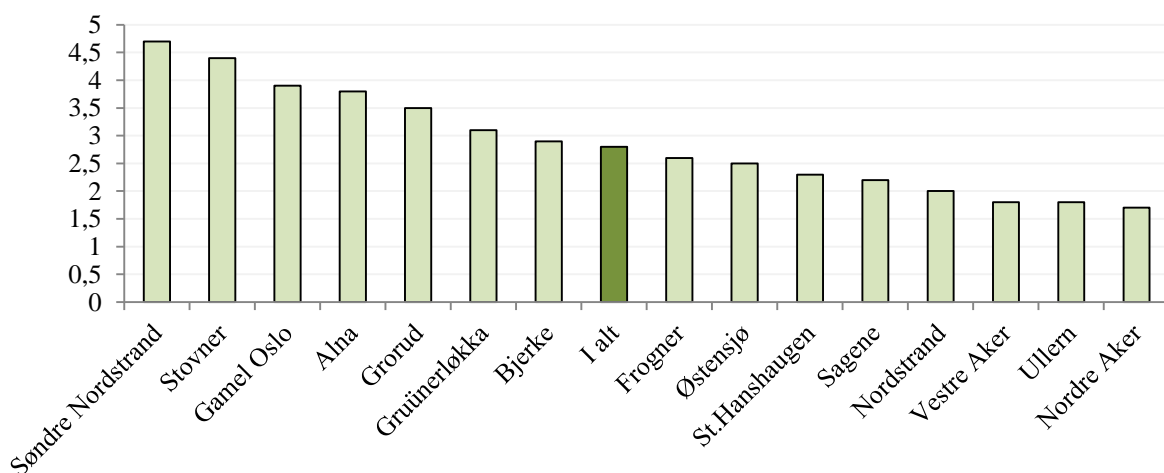
Utsikter til raskere teknologiutvikling vil framover kunne gjøre at kravene til kompetanse skyter enda mer fart og til bortfall av jobber. Kravene til IKT-ferdigheter og yrkesfaglig kompetanse er ventet å øke. Men også til sosial og relasjonell kompetanse. Med dagens kjønnsrollemønster kan det gjøre det enda mer krevende for unge menn i arbeidslivet.

Regionale forskjeller

Konjunktursvekkelsen i kjølvannet av oljeprisfallet som særlig rammet sør-vest landet, ser ut til å ha snudd. Det er likevel fortsatt store forskjeller i arbeidsmarkedssituasjonen mellom fylker, særlig målt gjennom sysselsettingsrater. Den samlede sysselsettingsraten i alderen 15-74 år varierer mellom 60 og 72 pst, og samtlige fylker har sysselsettingsrater klart lavere enn før finanskrisen⁶.

Det er også betydelige forskjeller internt i regioner. For eksempel viser tall for Oslo en arbeidsløshet på 4,5 pst. i Søndre Nordstrand mot under 2 pst i vestre og nordre bydeler. I enkelte bydeler har sysselsettignsprosenten falt betydelig de siste årene, samtidig som arbeidsløsheten er høy. Det er grunn til å anta at den reelle arbeidsledigheten i de mest utsatte bydelene er høyere enn det de offisielle arbeidsledighetstallene viser.

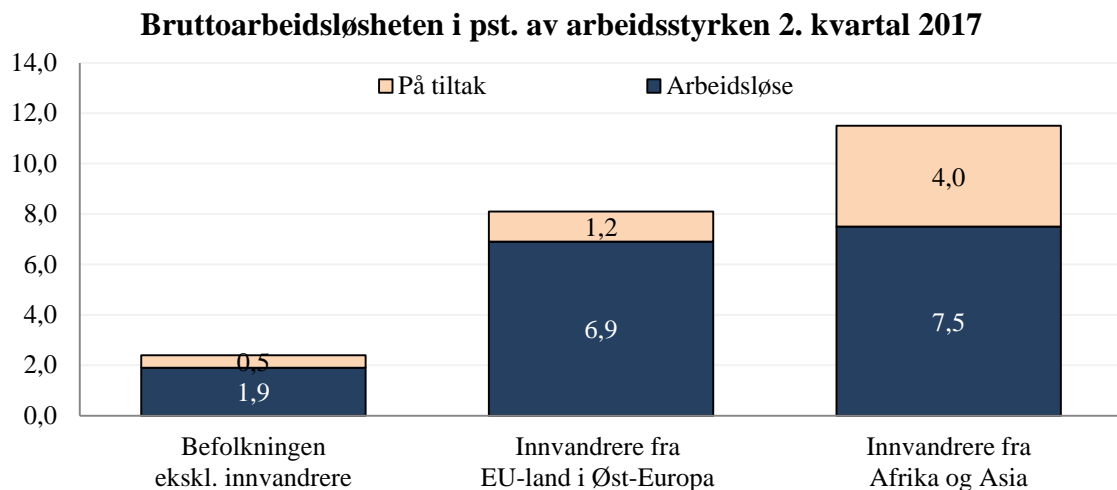
Helt ledige fordelt på bydeler i Oslo. Prosent av arbeidsstyrken. August 2017



Kilde: NAV

⁶ Reduksjon i sysselsettingsrater fra 2008 til 2016 varierer mellom 1,7 og 7,2 prosentpoeng.

Utfordringene i Oslo må ses i sammenheng med at innvandrerbefolkningen sliter på arbeidsmarkedet. Særlig gjelder det innvandrere fra Afrika og Asia. Her er arbeidsledigheten 4 ganger høyere enn i resten av befolkningen. Hvis vi inkluderer personer på arbeidsmarkedstiltak blir forskjellen enda større. Samtidig er sysselsettingsprosenten for enkelte grupper langt lavere enn befolkningen for øvrig.



Kilde: SSB

Arbeidsinnvandrerne har så langt har vært overrepresentert i arbeidslivets lavere sjikt, i usikre og lavtlønnede posisjoner, og med begrenset inntektsmobilitet over tid. Økt arbeidsmigrasjon har hatt en negativ effekt på lønn og sysselsetting blant innfødte ufaglærte og tidligere ankomne innvandrere⁷.

⁷ Horgen Friberg: Arbeidsmigrasjon. Hva vet vi om konsekvensene for norsk arbeidsliv, samfunn og økonomi? Fafo 2016

3. HVA KREVES FOR Å GJENREISE SYSSELSETTINGEN?

Regjeringens økonomiske politikk har ikke hindret svikt i sysselsettingen, målt ved andelen som er i jobb, sysselsettingsandelen. Selv om ledigheten har falt noe i inneværende år, har andelen som er i jobb falt med i alt 2 prosentpoeng i forrige stortingsperiode. Full sysselsetting, eller vedvarende høy sysselsetting, er nødvendig for å opprettholde velferdsstaten på lengre sikt. Dersom vi setter som mål at vi skal tilbake til samme sysselsettingsandel som for fire år siden, viser det seg at sysselsettingen må vokse mye raskere enn den gjør nå og i regjeringens prognoser (fra RNB). Veksten er alt for lav til å nå målet for full sysselsetting målt på denne måten i løpet av den fireårsperioden som vi er inne i, 2016-2020.

De siste 4 år vi har statistikk for⁸ viser at sysselsettingsandelen har falt med om lag 2 prosentpoeng. For å reversere dette fallet i en fireårsperiode kreves det en endring på ½ prosentpoeng i året, dvs. at sysselsettingen må vokse med 0,7 % p.a. (2. rad i tabellen). Befolkningsveksten er anslått til om lag 1 % p.a. i SSBs prognose. Til sammen må da sysselsettingsveksten være på om lag 1,7 pst p.a. i fireårsperioden fra 2016 til 2020

Krav til vekst for å gjenreise sysselsettingen, pst endring fra året før	2017	2018	2019	2020
A) Befolkningsvekst 20-66 år, SSB middelalternativ	1,0	1,0	1,0	0,8
B) Gjenreis sysselsettingsraten til 2014-nivå	0,7	0,7	0,7	0,7
C) Krav til sysselsettingsvekst (A+B)	1,8	1,7	1,7	1,5
D) Regjeringens prognose, RNB	0,6	0,9		
SSB			1,0	0,9
E) Differanse, krav til mervekst i perioden (C-D)	1,2	0,8	0,7	0,6

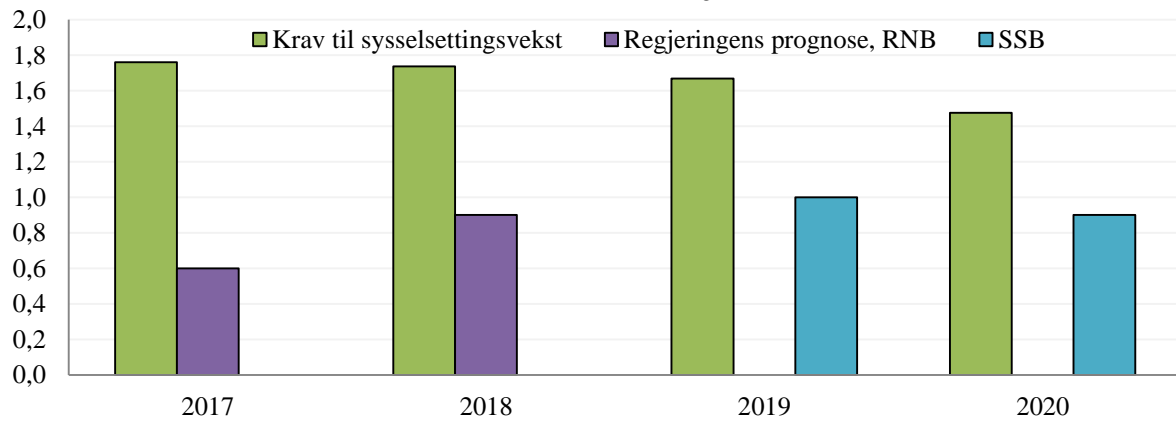
I regjeringens siste prognose fra Revidert nasjonalbudsjett 2017 er sysselsettingsveksten anslått langt under dette. Mens kravet til sysselsettingsvekst er på 1 ¾ pst i perioden 2016-18, er regjeringens prognose på hhv. 0,6 og 0,9 %. Altså måtte veksten vært 3 ganger så høy i 2017 og dobbelt så høy i 2018. Finansdepartementet gir ikke prognoser for mer enn to år fram. Hvis vi legger SSBs siste prognose for den siste delen av perioden til grunn, vil sysselsettingsandelen stå på stedet hvil i 2019 og 2020. Sysselsettingspolitikken er altså ikke i nærheten av å innfri et mellomlangsigte krav til full sysselsetting.

Likevel tegner Siv Jensen før framleggelsen av statsbudsjettet (Aftenposten 4. okt) et rosenrødt bilde av utsiktene, og sier at regjeringen er på rett vei og at politikken virker. Hun viser bl.a. til fallende ledighet slik den måles. Men dette

⁸ Fra utgangen av 2012 til utgangen av 2016, målt ved SSBs AKU. Målt ved registerdata er fallet større

målet fanger ikke opp skjult ledighet i den forstand at folk trekker seg ut av arbeidsstyrken og dermed svekker det som skaper grunnlag for velferd på lengre sikt.

Regjeringen ligger langt bak skjema til gjenreising av sysselsettingen og taper rundetider for hver budsjettunde



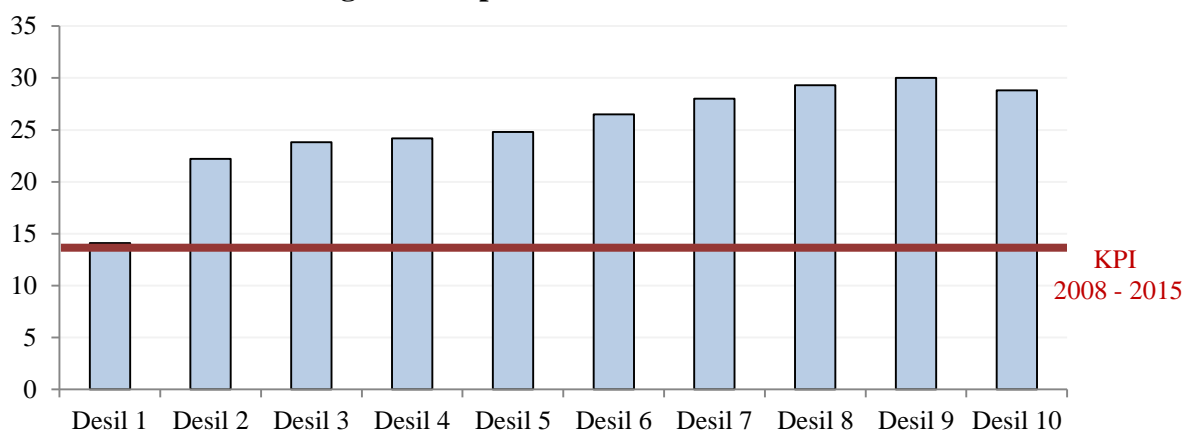
Kilde: Egne beregninger basert på tall fra Finansdepartementet og SSB.

4. LAVLØNNSSPOR I FERD MED Å FESTE SEG?

Samtidig som sysselsettingsraten har gått ned for hele landet og for store grupper, er bildet at enkeltgrupper kommer særlig dårlig ut.

Noen fortrenses ut av arbeidsmarkedet, og det er en tendens til at de lavest lønte blir hengende etter. De 10 prosent lavest lønte i privat sektor hadde nesten ikke reallønnsvekst fra 2008 – 2015. Selv om det er en viss grad av mobilitet mellom desilene, er det en voksende andel som forblir i de lavest lønte jobbene over tid. Det gjelder først og fremst i lite organiserte deler av arbeidslivet.

De lavest lønte har nesten ikke hatt reallønnsvekst
Lønnsvekst i Norge fordelt på desiler. 2008-2015. Privat sektor. Prosent.



Kilde: SSB

Et lavlønnsspor synes å være i ferd med å feste seg. Det må bl.a. ses på bakgrunn av press på lønns- og arbeidsvilkår som følge av høy innvandring, unnfallenhet i kampen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet, og manglende oppfølging i arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikken.

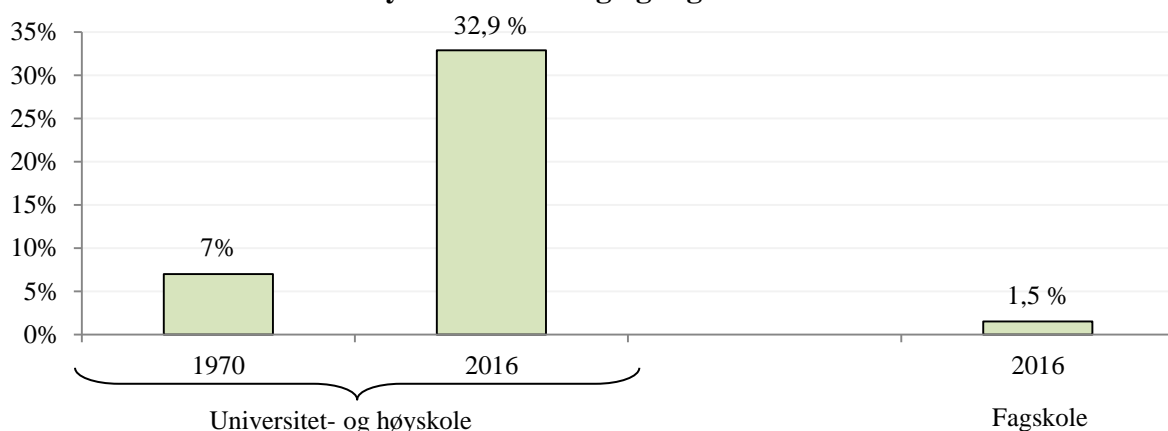
I kompetansepolitikken er det et betydelig etterslep:

- 667 000 voksne⁹ mangler fullført videregående opplæring. Andelen som dropper ut av videregående opplæring har vært stabilt høy gjennom mange år, selv om det har vært en svak forbedring i det aller siste. Manglende gjennomføring har først og fremst vært en utfordring innen yrkesfagene. Noe av årsaken til frafallet er trolig at yrkesfag har slitt med lav status, oppfattes som en "blindvei i utdanningssystemet" og at det er mangel på læreplasser.

⁹ 20-66 år.

- Om lag 400 000 voksne har svake grunnleggende lese- og skriveferdigheter. Nær 800 000 har svake ferdigheter i problemløsning med IKT.
- Kompetansekravene i arbeidslivet har økt i rask fart uten at det har vært satset særlig på spesialiserings- og etter- og videreutdanningsmuligheter for fagarbeidere. Mens andelen av befolkningen med universitets- og høyskoleutdanning har økt fra 7 pst i 1970 til om lag en tredjedel nå, er det kun 1 ½ prosent som har høyere yrkesfaglig utdanning. Og det er lagt lite til rette for å kunne ta doble fagbrev. Høy innvandring til særlig yrkesfaglige deler av arbeidslivet har skapt et særlig etter- og videreutdanningsbehov innen yrkesfag.

Andel med universitets-/høyskoleutdanning og fagskole. Prosent. Personer over 16 år

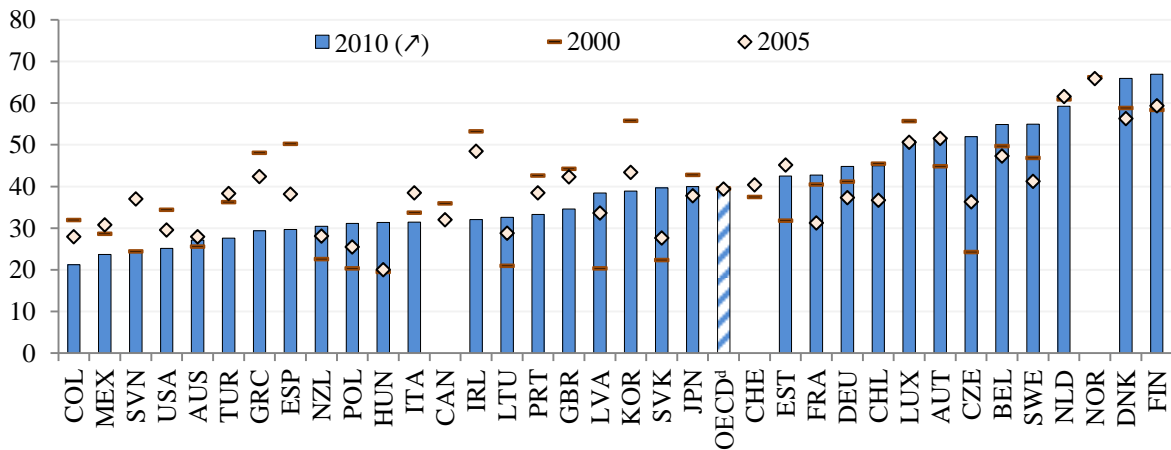


Kilde: SSB

Nesten alle OECD-land har erfart polarisering i arbeidslivet de siste tiårene. Sterke fagforeninger er blant faktorene som kan dempe polariseringstendensene, ifølge analyser fra OECD.¹⁰ Organisasjonen påpeker også at gode arbeidsmarkedsinstitusjoner, for eksempel effektive systemer for kollektiv lønnsdannelse, kan gi bedre bruk av kompetanse på jobb. OECD viser til positiv samvariasjon mellom små forskjeller og vekst. Det kan også være noe av bakgrunnen for at Norge sammen med andre nordiske land skårer høyt på tillit til fagforeninger.

¹⁰ Employment outlook 2017

Tillit til fagforeninger i befolkningen



Kilde: OECD Employment Outlook 2017

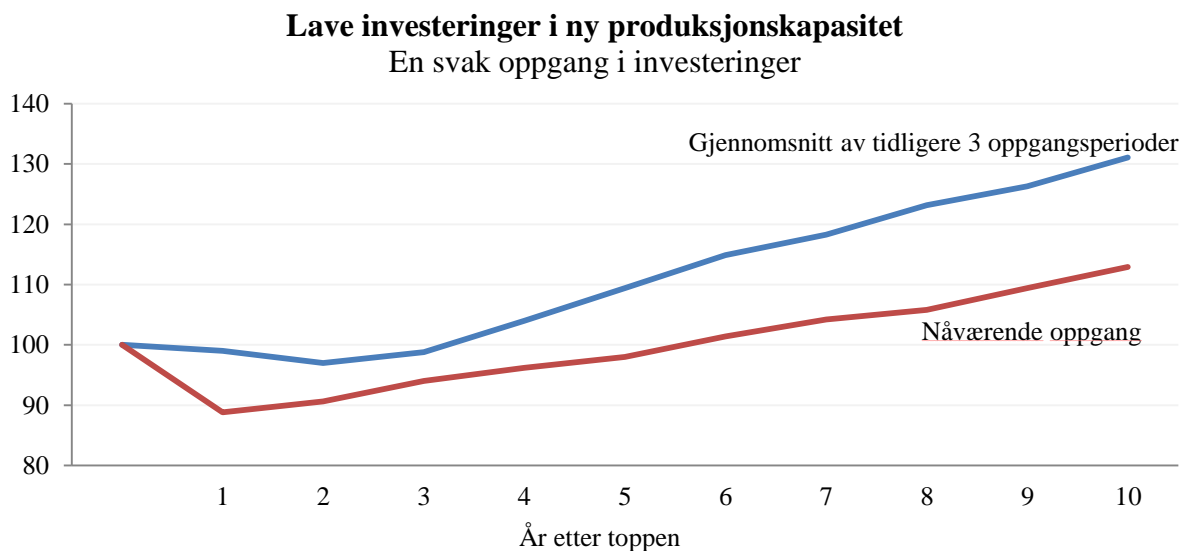
Det er uttalt enighet blant partene i arbeidslivet og regjeringen i Norge om at vi i møte med den økende inkluderingsutfordringen må satse på et kompetanse- og ikke lavlønnspor¹¹¹. Likevel har altså lavlønnssporet fått festet seg. Sterkere virkemidler må derfor tas i bruk.

¹¹¹¹ Samarbeidserklæring for inkludering av personer med fluktbakgrunn, Cappelen-utvalget og Ny nasjonal strategi for kompetansepolitikk.

5. MANGLENDE BEDRIFTSINVESTERINGER

Bildet preges av at oljeinvesteringene har vært gjennom et kraftig fall siden 2014, men fallet har flatet ut og snudde til vekst på 2,7 % i 1. kvartal 2017. Investeringene i Fastlandsnæringer falt kraftig i kjølvannet av finanskrisa og har siden ligget på om lag 60 mrd. årlig. En moderat oppgang gjennom 2016 med 6% vekst i 2016 er nå avløst av et fall på 0,8 % i 2 kvartaler på rad. Nedgangen er bredt basert, men særlig har det vært fall i industrien. Norge preges altså av det samme bildet som en ser internasjonalt, se figur. En mulig forklaring på investeringssvikten er at utlandet smitter. Det vises til drøftingen foran om eksport, konkurranseevne og handel.

Kapasitetsutnyttelsen i økonomien slik Norges Bank måler den, er økende men fortsatt lavere enn normalt nivå. Det kan forklare lave investeringer hittil og samtidig indikere at investeringene vil ta seg opp. Økt lønnsomhet trekker i samme retning.



Kilde OECD

SSBs innsamlede anslag fra industribedriftene indikerer et moderat volumfall i investeringene på om lag 6 prosent i 2017. For 2018 indikerer undersøkelsen en volumvekst i de samlede industriinvesteringene på om lag 9 prosent. Ettersom norsk økonomi er liten vil enkeltprosjekter i noen næringer kunne virke svært dominerende for utviklingen, og vi ser at det er noen store svingninger i disse to årene for enkelt næringer. Næringsmiddelindustrien er imidlertid en næring hvor investeringene ser ut til å ville øke klart både i år og neste år, mens det motsatte er tilfelle for metallindustrien.

SSBs siste kartlegging av industribedriftenes anslag på framtidige investeringer indikerer et moderat fall på om lag 3 prosent i 2017. Det er særlig innen eksportrettede næringer som oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri,

samt metallindustri at det er ventet nedgang. I næringsmiddelindustrien er det derimot ventet en oppgang som i hovedsak er drevet av produsenter som bearbeider og konserverer fisk. I 2018 ventes en vekst i de samlede investeringene for industrien på rundt 3 prosent, hovedsakelig drevet av vekst i oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri.

Også Norges Bank forventer at investeringene tar seg opp etter å ha ligget lavt lenge. Driftsresultatene i industrien har økt fram til 2015. Norges Banks nettverk forventer økt lønnsomhet framover. Det antas at industrien i liten grad kan øke produksjonene uten å øke investeringene. Det er planlagt store investeringer i kraftforsyningen.

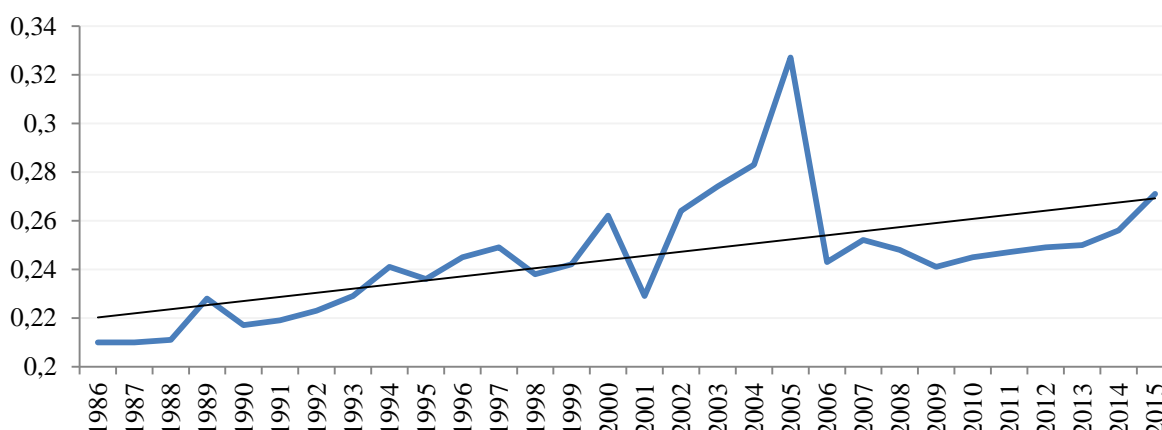
6. ULIKHET

Et vanlig mål for å vise ulikheter mellom land, er å benytte Gini-indeksen. Målet varierer mellom 0, som indikerer at alle har samme inntekt, og 1, som indikerer at all inntekt tilfaller en person. Jo lavere verdi Gini-koeffisienten har, jo større likhet er det i fordelingen av inntekt.

Det er to viktige årsaker til at Gini-koeffisientene varierer på kort sikt, det ene er økonomiske konjunkturer, hvor høykonjunktur bidrar til økte forskjeller og lavkonjunktur bidrar til lavere forskjeller, og det andre er hvilken skatte-, avgift- og trygdepolitikk som føres.

Figuren under viser utviklingen i Gini-indeksen i Norge de siste 30 årene. I Norge steg Gini-indeksen fra 0,21 i 1986 til 0,27 i 2015. Ulikheten i disponibel inntekt steg jevnt utover 1990-tallet, for så å vise store utslag på endrede skatteregler på utbytte i 2001, 2006 og 2015. Endringer i utbytteskatt påvirker når inntekter som er bygd opp i aksjeselskap blir utbetalt. Utbytte er inntekt som tilfaller noen få av oss, og når disse får store utbetalinger, øker ulikhetene.

Utviklingen av Gini-indeksen for Norge 1986-2015

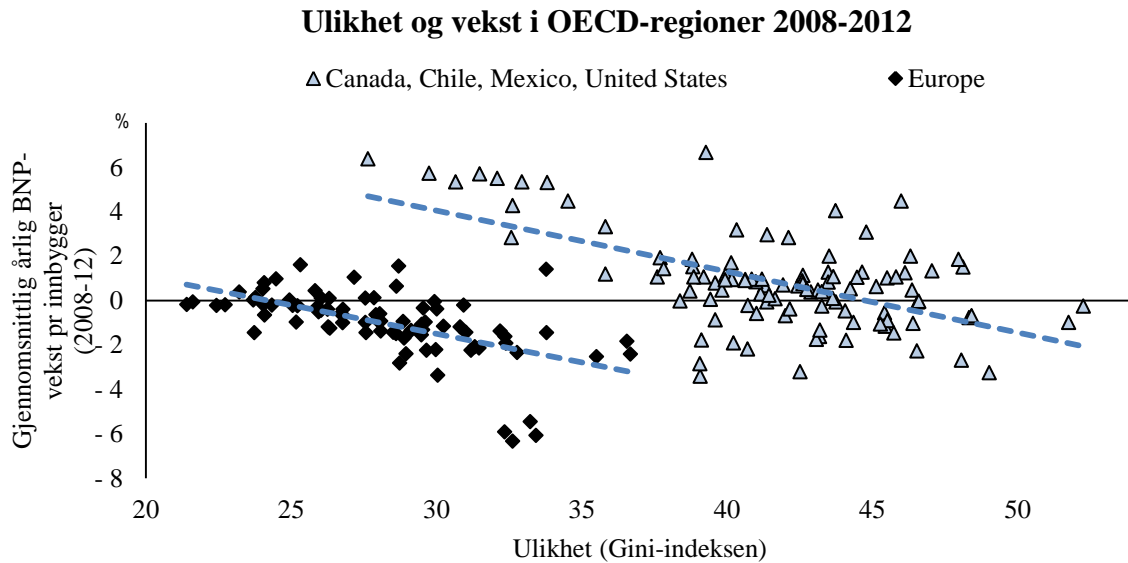


Kilde for Gini-indeksen: SSB. Tabell 07756.

Gini-indeksen i Norge er økende, men nivået er i en internasjonal sammenheng fortsatt relativt lav. De fleste land har en verdi på Gini-indeksen mellom 0,25 og 0,5. Alle de nordiske landene har lave verdier, og de har en Gini-indeks mellom 0,23 og 0,29. Til sammenligning har Mexico, Brasil, Costa Rica og Kina alle en Gini-indeks rundt 0,5. Den internasjonale trenden er at ulikhetene innad i land er økende. På midten av 1980-tallet var gjennomsnittlig Gini-indeks for OECD-landene på 0,29. 30 år senere hadde denne steget til 0,32.

I OECD-rapporten *In it together: Why Less Inequality Benefits All* fra 2015 analyseres sammenhengen mellom ulikhet og økonomisk vekst. Tallene viser at det er en klar, negativ sammenheng mellom ulikhet og økonomisk vekst, som

illustrert i figuren under. I både Nord-Amerika og Europa ser vi at jo høyere ulikheten er, jo lavere er den økonomiske veksten.



Kilde: OECD: In it together. Why less inequality benefits all. Statlink: <http://dx.doi.org/10.1787/888933207870>

Analysen viser at en langsiktig økning i ulikheten fører til lavere vekst: dersom ulikheten blir redusert med 0,01 Gini-enhet, så vil den økonomiske veksten øke med 0,8 prosentenheter mer den neste femårsperioden, altså 0,15 prosentenheter hvert år.

Økt ulikhet svekker den økonomiske veksten. OECD konkluderer med at endringer i arbeidslivspolitikken og arbeidsmarkedets institusjoner, som redusert avtaledekning og lavere sysselsettingsvern, har vært noen av de viktigste forklaringene på den økte ulikheten vi har sett de siste 30 årene.

Spørsmålet framover blir om vi går mot økende ulikheter og får likere ulikhetsnivåer som vi observerer i andre land, eller om vi klarer å opprettholde små inntektsforskjeller. Om vi skal ta analysen til OECD på alvor, vil økende ulikhet påvirke den økonomiske veksten i Norge negativt.